

RASTOROPSHA (OLABUTA)NING TIBBIYOTDAGI AHAMIYATI

Ubaydullayeva Sarvinoz Olimjon qizi

Mamatkulova Iroda Ergashevna

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

Annotatsiya: Ko‘pgina o‘zbek tilidagi saytlarda rastoropsha deb nomlanayotgan o‘simlikning o‘zbekcha nomi olabuta bo‘lib, uning tarkibidagi asosiy ta‘sir qiluvchi modda flavonoidlar va flavonolignalar (silibinin, silikristin, silidianin) tibbiyotda va xalq tabobatida foydalanib kelingan. Ushbu tezisda rastoropsha (olabuta)ning tibbiyotdagi foydali jihatlari haqida bir qancha ma‘lumotlar berildi.

Kalit so‘zlar: Olabuta, flavonoid, flavonoligna, silimarin moddasi, gepatoprotektor, antioksidant.

Olabuta (Silybum) turkumi o‘z ichiga ikki turni oladi. Ulardan biri dog‘li olabuta (Silybum marianum) bo‘lib, O‘zbekiston hududining janubiy viloyatlarida o‘sadi. Hayotiy shakli bir (madaniylashtirilgan formalarida) yoki ikki yillik tikanli o‘simlikning bo‘yi 1-1,5 metrga yetadi. Poyasi oddiy yoki shoxlangan, tikansiz. Barglari poyada ketma-ket o‘rnashgan, ellipssimon, chetlari o‘yilgan, yirik (uzunligi 80 sm gacha boradi). Barg cheti va uning orqa yuzasidagi tomirlarida bo‘ylab sarg‘ish tikanchalar o‘rnashgan. Barg plastinkasi yashil yaltiroq, yuzasida oq dog‘lari bor. Gullari to‘q qizil, pushti yoki oq rangda bo‘lib, yirik sharsimon yakka savatchada yig‘ilgan. Gulining atrofini tikanli bargchalar o‘rab turadi. To‘pgulning gulo‘rni qalin, tuklar bilan qoplangan. Barcha gullari ikki jinsli, naysimon. Iyul-avgust oylarida gullaydi. Mevasi doncha.[1,3,5]

Olabuta tarkibidagi asosiy ta'sir qiluvchi modda flavonoidlar va flavonolignalar (silibinin, silikristin, silidianin) hisoblanadi. Bundan tashqari o'simlik o'z tarkibida alkaloidlar, saponinlar, yog' kislotalari, oqsil, vitamik K, smola, tiramin, gistamin va ko'pgina makro va mikroelementlarni saqlaydi. Tibbiyotda uning urug'idan siqib olingan moyi, mevasidan tayyorlangan spirtli va suvli ekstraktlari, choylari va siropi qo'llaniladi. O'simlikning yetilgan mevalari tibbiy maqsadda yig'iladi. Olabuta (rastropsha) ni asosan jigar (gepatit, sirroz, zaharlanish), o'tqopi kasalliklarida, o'tqopidagi tosh holatlarida, yo'tal va boshqa xastalikda qo'llaniladi. O'simlik preparatlari jigarda o't suyuqligi ishlab chiqarishni kuchaytiradi. Olabuta tarkibi turli xil vitaminlar va mikroelementlarga mo'1. U A, E, F, K va V guruhiga kiruvchi darmondorilarga boy. Oq karrakning bir grammi 16,6 mg kalsiy, 9,2 mg kaliy, 4,2 mg magniy, 0,08 mg temir, 0,1 mg marganets, 1,16 mg sink, 22,9 mg selen, 0,09 mg yod kabi darmondorilar bor. [2,4,5].

Bugungi kun tibbiyotida uning tarkibida silimarin moddasi aniqlanganligi tufayli yanada mashhur bo'lib ketdi. U eng kuchli gepatoprotektorlardan biri hisoblanadi (lotin so'zlarida: hepar – «jigar» va proteto – «himoya»). Olabuta antioksidant xususiyatlari, silimarin moddasi tufayli jigar to'qimalarini tiklashga yordam beradi. Jigar serrozini davolashda ham ishlatilmoqda.[5] Olabutaning shifobaxsh xususiyatlaridan yana biri u varikoz tomirlari, poliartrit, xoletsestit, jigar distrofiyasi, zaharlanish, shu jumladan, spirtli ichimliklar, diabet va tish og'rig'ini davolashda ham ishlatiladi. Bundan tashqari, u nur va kimyoterapiya kurslaridan keyin ham tavsiya etiladi. Farmakologiyada uning barglari, ildizlari, urug'lari ishlatiladi, ulardan yog va shrot hosil qilinadi. Uning yog'i turli xil teri kasalliklarini, reproduktiv tizimning ayrim dardlarini davolashda ishlatiladi. U jarohatlarni mukammal davolash, ayniqsa yong'indan keyingi yaralarni davolash xususiyatlariga ega.

Uy sharoitida rastoropshaning ovqati ishlatilishi mumkin. Bu barcha foydali tarkibiy qismlar saqlanib qolgan o'simlikning maydalangan urug'laridan olingan kukun. Ushbu kukun jigar hujayralarini va butun a'zoi badanni yaxshilash uchun eng qimmatli mahsulotdir. U tomirlarni tozalaydi, xolesterin darajasini pasaytiradi, organizmdan toksinlarni chiqarib tashlaydi. Natijada oshqozon – ichak faoliyati ham yaxshilanadi. Vazni va teri muammolarini yo'qotishga ham ko'maklashadi. Shuningdek, immunitetni oshiradi, to'qimalarning yangilanishini tezlashtiradi.[6] Sho'rva ya'ni qaynatma tayyorlash uchun 30 g urug' eziladi va ularni qaynoq suvga 500 ml qo'shiladi. Suyuqlik 2 barobar kamayguncha qaynatiladi. Uni bir osh qoshiqdan ovqatlanishdan yarim soat oldin, kuniga 3 marta iste'mol qilinadi. Qabul qilish kursi-30 kun. Agar yana kerak bo'lsa, kurs 1-3 oy ichida qayta takrorlanishi mumkin. Rastoropsha ya'ni olabutaning qo'llash mumkin bo'lmagan holatlar ham mavjud. Mahsulotga yuqori sezuvchanlik, 18 yoshgacha bo'lgan bolalar, homilador va emizikli ayollarga shifokor bilan maslahatlashish tavsiya etiladi. [6,7]

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki olabuta o'simligi tibbiyotda juda muhim ahamiyatga ega ekan. Qadimdan u xalq tabobatida foydalanib kelingan bo'lsa bugungi kunda zamonaviy tibbiyotda va farmasevtikada keng qo'llanilayapti.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. S.M.Mustafaev. Botanika. "O'zbekiston" 2002 y. 204 bet
2. Li Boris Nikolayevich Xalq Tibbiyoti Toshkent «Yangi asr avlodi» 2008 135-145 betlar
3. O'. Pratorov O, Jumaev K. Yuksak o'simliklar sistematikasi. «Toshkent» 2003 y. 144 bet.
4. O'zbekiston florasidagi madaniy o'simliklar yovvoyi ajdodlarining ozuqabop turlari. Vestnik KGU. - Karshi, 2021.-№.3 (49). - S.45-53.

O.S.Abduraimov., A. Narxadjaeva., A.V. Maxmudov., I.E.Mamatkulova

5. Abduraimov O.S., Mamatkulova I.E.O‘zbekiston florasidagi ayrim dorivor va ziravor turlarning ahamiyati. «Fan, ta’lim va texnikani innovatsion rivojlantirish masalalari» Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallari to‘plami. 2022 yil 12 aprel, Andijon.B. 335-338.